

Kiril Topalov

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

A Few Words about Two Greek Experts in Bulgarian Studies – Antonios-Emilios Tahiaos and Vasilis Maragos – and One Belgian Author

Abstract: The article reminds of the significant Slavistic research of the eminent Greek scientist Prof. Antonios-Emilios Tahiaos, who translated and published the Life and Sufferings of Sinful Sophronius along with insightful comments on the life and work of the great writer of the Bulgarian Revival. In his monography Paisius of Hilendar and Sophronius of Vratsa. From Orthodox Ideology to the Shaping of Bulgarian Identity Vasilis Maragos makes a successful analysis of the contribution of the two figures to the shaping of the spiritual and political culture of the Bulgarian Revival. In his new work dedicated to the life and work of Grigor Parlichev, however, Maragos tries to launch false ideas about the ethnic identity of the poet, supporting an unacceptable standpoint similar to the one persistently promoted for several decades by a Belgian author, also considered in the article.

Key words: Sophronius, Paisius, Parlichev, Bulgarian Revival, Athens, Macedonia, identity

Кирил Топалов

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Няколко думи за двама гръцки българисти – Антониос-Емилиос Тахиаос и Василис Марагос, както и за един белгийски автор

Настоящото изложение е посветено на двама гръцки учени със заслуги за проучването и популяризирането в гръцка научна среда на някои автори и проблеми от средновековната и възрожденската ни литература. Единият – проф. Антониос-Емилиос Тахиаос, медиевист от Солун, ни напусна преди няколко години, а другият – Василис Марагос заяви през последните десетина години изследователския си интерес към нашата възрожденска литература. По повод на д-р Марагос ще кажа нещо и за един негов белгийски колега.

Моето поколение познава добре научното дело на проф. Тахиаос, мнозина от нас бяхме и близки приятели с него, но за по-младите колеги, сигурно би било и интересно, и полезно да припомним някои по-важни „знаци“ в неговата научна характеристика – нещо, което съм правил и друг път, по различни поводи. Специализациите му в най-големите френски, руски и други славистични центрове, работата му като ръководител на важни национални и международни славистични организации, като Славянската секция и Института по балканистика в Солун, Гръцкия национален комитет на славистите, Научния културен център „Св. Св. Кирил и Методий“ в Солун, дейността му като член и основател на Международния център за съвременни и източно-европейски науки в Оксфорд, като член-основател на Международната асоциация за изучаване и разпространение на славянската култура в Източен Берлин, като член на Международния комитет на славистите, като член на комисията на Международния библейски комитет на славистите, като сътрудник към Центъра по византология на

Кирил Топалов

Харвардския университет – невъзможно е да се изброят всички подобни ангажименти на проф. Тахиаос – го представят наистина като една от видните фигури на съвременната световна славистика. Нека добавя само, че той е почетен член на Съюза на филолозите българи в България, а през 1989 г. бе избран и за чуждестранен член на БАН. Като гост-професор в Йелския университет, в Калифорнийския университет в Лос Анжелис, в Държавния университет в Аризона, в Славистичния институт към Виенския университет, в Ягелонския университет в Краков, в Нюйоркския и други световни университети, чрез участието си в многобройни национални, регионални и световни славистични научни форуми, проф. Тахиаос оставяше винаги ярката следа на своето значимо научно присъствие. Ще напомня, че като посланик в Гърция, преди двайсет години имах приятната възможност да присъствам – и в официално, и в лично приятелско качество – на избирането на проф. Тахиаос за член-кореспондент на Атинската академия на науките и да се убедя лично в изключително високата оценка на гръцката научна общественост за неговата личност и академично дело.

Тук няма да изброявам всичките му българистични изследвания, ще припомня само най-важните: за Българската патриаршия в Търново, за „Славянобългарска история“ на Паисий Хилендарски, за Климент Охридски, Христофор Жефарович, Цанко Лавренов, Димитър Кантакузин, свсв. Кирил и Методий, Охридската архиепископия, Константин Костенечки, цар Иван-Александър, българо-гръцките връзки през епохата на Просвещението, славянските ръкописи на Света гора, църковната борба, за академик Петър Динев, за култа към св. Константин в България и много др. Разбира се, като специалист по възрожденска литература, не можех да не приветствам с положителен отзив, че той преведе и през 2002 г. издаде научно, един от шедьоврите на възрожденската ни литература – автобиографията на Софроний Врачански „Житие и страдания грешнаго Софрония“ (Таχίαος 2002). За основа на изданието си проф. Тахиаос използва луксозното издание на „Български писател“ от 1966 г. с дърворезбените графики на Иван Кожухаров (Софроний Врачански 1966 / Sofroniy Vrachanski 1966). Преводът не само е точен, но е и верен на живия разговорен стил на Софроний, поради което предава адекватно и изобразителната, и психологическата пластика на Софрониевия текст. Някога се бях пошегувал, че изборът на проф. Тахиаос на чисто научна кариера е лишил българската литературна класика от един блестящ преводач на гръцки, от каквито нашите литературни отношения изпитват вече повече от век и половина голяма нужда. С едно-две изключения, в Гърция няма висококвалифицирани преводачи от български и това е една от причините нашата литература там да е почти непозната. Тук не броя щедро заплащаните някога от социалистическата държава преводи на стихосбирки от членове на управляващия български писателски синклит, които, както се превеждаха, така и мухлясваха в разни солунски книжарски складове или направо се претопяваха, защото и текстовете, и преводите бяха ни повече, ни по-малко графоманска макулатура, която никой не купуваше и не четеше. По-късно като посланик, препоръчах на един от най-големите гръцки издатели Андонис Ливанис (който в предшестващото десетилетие, когато самия мен не ме пускаха да пътувам в чужбина, бе издал няколко мои романа) книги от стойностни български писатели, сред които и „Аз, Ана Комнина“ на Вера Мутафчиева. По повод на това издание ще разкажа следното. Веднъж Ливанис ме помоли да му препоръчам някой български исторически роман с византийски сюжет, защото младежта им не познавала добре тази епоха, та белким научи нещо от нашата литература, за чиито класици непрекъснато му говорех. Вера Мутафчиева се съгласи и аз му занесох книгата. След няколко години бях пак по работа в Атина, имах среща с

проф. Георгиос Бабиньотис – най-големия гръцки езиковед, тогава ректор на Атинския университет, с когото обсъждахме създаване в този университет на славянска и българска филология, и, както винаги, минах през огромната книжарница в самия център на града – хем да се видя с моя стар приятел Ливанис, хем да погледна какво ново е издал. Разглеждайки новите заглавия по рафтовете, в един момент вниманието ми привлече едно от тях – „Аз, Ана Комнина“. Виж ги ти гръците, откраднали са заглавието на Вера, си промърморих под нос, но в този момент видях и името ѝ на корицата на книгата, просто бях забравил, че аз им я бях донесъл... (Преди няколко месеца старият ми приятел и могъщ издател Андонис Ливанис се пресели във вечността на почти стогодишна възраст, да е светла паметта му, беше искрен българофил, имаше намерение да направи в София филиал на голямото си издателство с книжарница.)

Но да се върна на темата – недостатъчното познаване в Гърция на българската литературна класика направи преди двайсетина години издаването на автобиографията на Софроний от проф. Тахиаос значим акт, чрез който в гръцкия културен ареал навлезе едно силно репрезентативно за епохата на Възраждането произведение, носещо енергиите на най-присъщите на епохата общи балкански културно-исторически модели. В този смисъл и друг път съм подчертавал, че една много ценна част на изданието са бележките на проф. Тахиаос към Софрониевия текст. Вероятно ръководен именно от факта, че ние на Балканите знаем много за света и почти нищо за себе си (с неизбежното уточнение, което вече години наред не преставам да правя на научни и всякакви други форуми и на различни научни и обществено-политически равнища както в Гърция, така и извън нея – че Балканите знаят за Гърция стократно повече, отколкото тя за съседите си), проф. Тахиаос намира за необходимо да обясни в бележките както онези факти и обстоятелства във връзка с текста, които за гръцкия читател ще бъдат в една или друга степен непознати, така и онези, които изненадващо ще му се сторят повече или по-малко сходни с тези в собствената му културноисторическа ситуация. Бележките предоставят кратка, но съществена и точна, информация за лица, селища, събития и факти, понятия и думи от различен смислов и стилистичен порядък от турски, гръцки, черковнославянски и др. езици, които биха затруднили в една или друга степен съвременния читател, особено неспециалиста – нещо, което несъмнено разширява комуникативността на изданието. Тук не искам да пропусна да спомена и кратката студия на проф. Тахиаос „Автобиографичният труд на Софроний“, в която ученият характеризира синтетично, но ясно и много компетентно, личността на видния български възрожденец и неговото дело, засягайки основните параметри на научния интерес към знаменитата автобиографична творба. Той ситуира „Житие и страдания грешнаго Софрония“ в контекста на южнославянската автобиография през XVIII в., сред автобиографичните трудове на Партений Павлович, Доситей Обрадович и Паисий Величковски, като по въпроса за евентуално влияние върху написването на „Житието“ от страна на автобиографията на Обрадович е по-склонен да не приеме такава теза.

Тук нямам възможност за обстоен анализ на това издание (каквото съм публикувал другаде по-рано), само ще потвърдя високата си оценка на завидното умение на проф. Тахиаос да коментира проблематиката на темата за Софроний и неговата забележителна творба в повечето от най-важните ѝ аспекти кратко, точно и научно компетентно, с много добро познаване на съответната библиография (по-важната част от нея, с някои липси, е събрана накрая на книгата) и на различните становища в науката по един или друг въпрос, без да се страхува почти винаги да изразява и своето мнение. Над всичко това обаче стои значимостта на културния му

подвиг – да въведе в културния гръцки ареал един от шедьоврите на българската възрожденска литература, при това особено репрезентативен за общите балкански културноисторически модели и поради това спомагащ за активизиране на най-важните и необходими цивилизационни и психологически рефлексии на близост между балканските култури.

Друго важно гръцко научно изследване върху проблематиката на Българското възраждане, към което искам да привлека отново внимание, е монографията на Василис Марагос „Паисий Хилендарски и Софроний Врачански. От православната идеология към изграждане на българската идентичност“, която преведох, а през 2012 г. Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ издаде (Μαραγκός 2009). Както отбелязах още в краткия си предговор към книгата, започнах да чета текста с известна боязън. Името на автора не ми беше познато, а натрупаните в последните два века сложни балкански политически отношения водеха често до идеологизиране и на научната дейност, до съчиняване на „изследвания“, нямащи нищо, или почти нищо общо с истината. Там припомних, че за щастие, още в края на така трудния в отношенията между балканските държави XIX век, имаме и няколко светли примера, сред които е и творческото сътрудничество между проф. Ив. Д. Шишманов и неговия гръцки хомолог, проф. Николаос Политис, при изследването на мотива за мъртвия брат. И коментирах, че сякаш великата сянка на тези двама крупни създатели на българската и гръцката фолклористика, по някакъв начин, винаги е предпазвала сериозните български и гръцки учени от прекалени политически увлечения. Добавих и че, все пак, като познаваме гръцката чувствителност към някои балкански теми от епохата на XVIII–XIX век, свързани с духовното еманципиране на българите и на някои други балкански народи от гръцкия език и гръцката образованост в църквата, училището и въобще в социалния живот, срещата ни с книга, която си поставя задача да изследва именно тези процеси, не може да не пробуди едно, може би трябва да го нарека, напрегнато любопитство.

Но запознаването с текста на Марагос постепенно разсея моята обяснима резервираност. Като всеки научен труд, и този пробуждаше и съгласия, и несъгласия с някои тези, но важното беше, че той нерядко провокираше евристичното мислене и освен всичко друго – че дотогава не бях чел по-обективно концептуално изследване в гръцката научна литература на този период от нашето Възраждане. Стана ясно, че Марагос, макар и юрист по образование и с докторат по политически науки във Факултета по правни, политически и икономически науки на Атинския университет, познава сравнително добре и гръцката, и българската научна литература, свързана с интересуващата го проблематика, познава и съвременните идеи и теории, свързани с ролята на историята в изграждането на духовната и националната идентичност на народите, особено на балканските. Марагос показва добър изследователски рефлекс в оценката си както на общото и сходното, така и на частното и различното в процесите на прехода на балканските народи от старото към новото време. Очевидно се е осланял на обективни и компетентни изследвания, което му е дало възможност да отсява достоверното от идеологизираното, да разчита на своята ерудиция и рефлекс към опитите за манипулативно интерпретиране на фактите.

За съжаление не такива качества притежава следващата монография на В. Марагос, посветена на живота и делото на видния български възрожденец Григор Пърличев (Μαραγκός 2018). Тя си е поставила очевидно за цел колкото да коментира проблеми, свързани с живота и делото на атинския лавроносец, толкова и да подкрепи (вярвам, че не е съзнателно) ненаучните и откровено антибългарски „изследвания“

(някои от които преведени и издадени на български!?) на един белгийски автор, Раймон Детрез, който още преди повече от три десетилетия удиви научната гилдия в България, както и международната славистична общност, на едно заседание по време на X международен конгрес по славистика през 1988 г. в НДК, с откритието си, че по времето на престоя и награждаването си в Атина, поетът-апостол на Българското възраждане в Македония Григор Пърличев е бил стопроцентов грък. За разлика от него, Марагос е учен и това прави толкова по-учудващи някои негови твърдения при определянето на народностното съзнание на Пърличев в отделните периоди от живота му – в Охрид, после в Атина, накрая в София, Солун и пак в Охрид. Марагос се опитва да обясни „колебанията“ в етническата му идентичност, особено по време на конкурса и дебатите около награждаването, с аргументи, които са колкото неясни, защото са предпоставени, толкова и недоказуеми, защото са неверни. Но за какви колебания става дума? В публичната печатна полемика със своя конкурент Орфанидис, младият поет отхвърля с възмущение в голяма статия във в. „Фос“ подмятането, че е „орган на пропаганда“, и без никакво „колебание“, открито и гордо заявява:

Казваш, че съм българин! [...] Да, не се отричам от народността си! [...] Кой пита дали съм българин, щом разговарям постоянно с елинските писатели и ги познавам по-добре от теб? Кой е крив, ако ти, въпреки че си грък, не знаеш езика си? [...] Казваш, че в писмото си до А. Ралис съм се подписал Г. Ставридис, българин елинофил. Да, не го отричам (в. Фос, 1860, бр. 91).

Както е видно от статията, той не само отхвърля инсинуациите на опонента си, че като българин е служител на някаква несъществуваща „българска“ или „панславистична“ пропаганда, но и подчертава своя искрен филелинизъм, доказателство за който са и заслугите му за запознаването на ученолюбивите български младежи от Македония с постиженията на богатата елинска култура, още от времето на учителстването му в Македония и Албания. Това негово преклонение пред елинската култура и възторгът, че, отивайки за първи път в Атина, на границата с вече свободната гръцка земя, слиза от коня и я целува, подобно на своя спътник - грък, някой, непознаващ добре материята, може да представи този акт като израз на „погърченост“, но за един сериозен изследовател като Марагос това е и несериозно, и недопустимо. Още повече, че Пърличев описва този случай в един много късен период от живота си, вече като апостол на борбата срещу гърцизма, и ако се е притеснявал, че някой някога би коментирал това като израз на някаква вече формирала се, или поне формираща се, „гръцка“ идентичност, не би го казал. Логически това е толкова просто и ясно, че изпитвам неудобство да го обяснявам.

Пърличев повтаря аргументите си за своята народностна принадлежност, отхвърляйки обвиненията, че служи на някаква „чужда пропаганда“, и във в. Атина (бр. 2884 от 15 юни 1860 г.). В негова защита излиза с голяма статия във в. „Елпис“ известният и влиятелен атински публицист и редактор на вестника Константинос Левидис, който не само дава висока оценка на „Сердарят“, но и отхвърля обвиненията на Орфанидис във връзка с народностната принадлежност на Пърличев, подчертавайки още в самото начало, че българският му произход

увеличава още повече достойнствата на този младеж; защото без да му е матерен гръцкият, успя със старание и учение да се отличи, пишейки на него, и да стане победител в гръцкия поетически конкурс (бр. 1056 от 21 юни 1860 г.).

Левидис изтъква вековната обща историческа и политическа съдба на гръцкия и българския народ като важно условие за изграждане на братски взаимоотношения, получили вече своето бойно кръщение по време на гръцката националноосвободителна революция от 1821 г. Той припомня решителното участие в подготовката и осъществяването на гръцкото освобождение на българи, като Атанас Богориди, „активен апостол на „Филики етерия“, рискуващ непрекъснато да бъде заловен от австрийската полиция и да го сполети участта на Ригас Фереос“, а така също и на „българските генерали Хаджи Михалис и Хаджи Христо“, които „начело на българите се бориха заедно с Колокотронис, Бочарис, Караискакис и други герои на Гърция в свещената борба за отечеството и свободата“, когато „обилна българска кръв изтече заедно с гръцката по бойните поля, където получи смъртоносни удари смятаният дотогава непобедим турски колос“.

Отново ще попитам – за какви „колебания“ в етническото съзнание на Пърличев може да се говори при това непрекъснато ясно и позитивно афиширане и от негова страна, и от страна на авторитетни личности от публичния атински живот на българския му произход и на българското му народностно съзнание? Какво повече е трябвало да се случи, какво повече е трябвало да каже, за да разберем, че, макар и отличен елинист, той е бил с неоспорима и стабилна българска идентичност? Част от статиите около полемиката във връзка с двете участия на Пърличев на поетическия конкурс оповести още в самото начало на 70-те г. на миналия век немската славистка Д. Кадах (Kadach 1968, Kadach 1971/1972), други изрових десетина години по-късно от вестниците и списанията в големите атински библиотеки, публикувал съм най-важните от тях и съм ги коментирал в монографията си за живота и делото на Пърличев (Топалов 1982 / Topalov 1982). Всички тези публикации са на разположение и от тях най-добре може да се извади заключение за народностната идентичност на Пърличев по време на конкурса в Атина, а не да се защитават предпоставени идеи за някаква „доетническа“ и силно променлива с течение на времето идентичност на Пърличев, достигнала накрая и до „панславянска“ (?) (Μαραγκός 2018:14). Според Μαραγκός охридският апостол бил ту „грък“, ту „македонски грък“, ту „грък от Македония“, ту „пеласгийски поет“, ту „български борец“, ту „българин от Македония“ (Μαραγκός 2018: 305). Да, би могло да се каже, че на Балканите има и въобразени (по-точно – измислени и натрапени, напр. от Коминтерна) нации, като „македонската“ (отскоро „северномакедонска“), плюс може би още някоя друга, но българската не влиза в това число, както е известно. Може би защото тя, като наследник на население на хилядолетна държава с най-старото име в Европа (колкото това население и да е променяло своя състав в зависимост от териториалното разширяване или стесняване на държавата), благодарение преди всичко на богатата книжовна и духовна култура, която ѝ е създала историческа и културна памет, през епохата на Балканското възраждане (XVIII–XIX век) си е извоювала правото да се нарича българска – реална, не въобразена, за разлика от някои други.

Това, че с триумфалното си участие в поетическия конкурс Пърличев се явява поет на две литератури – българската и гръцката – не означава, че по това време, както и преди или след това, е поет с двойна или поне неизбистрена етническа идентичност. На Балканите такива са се срещали, но Пърличев не е от тях и Μαραγκός е направил грешка с избора си, за да докаже някои свои предпоставени идеи във връзка с нациите. Защото Пърличев е дал многобройни писмени и житейски доказателства за ясната си етническа идентичност. Ако народностното му съзнание е било „колебливо“, щеше ли да хвърли така дръзко защитните аргументи на българската си идентичност в лицето на

своя съперник и да брани тази идентичност така пламенно, знаейки много добре какво би могло да му струва това в онзи момент? Щеше ли малко по-късно и да се откаже от изкусителното предложение, за човек с неговата великолепно гръцка ерудиция и поетически талант, да учи с кралска стипендия в Оксфорд или Берлин, а не, научавайки за смъртта на Братя Миладинови в турската тъмница, да зареже всичко, да се откаже от несъмнено очакващата го блестяща кариера на атински интелектуалец, учен и поет (каквато немалко други способни българчета от Македония са направили) и бързо да се върне в Охрид, за да продължи делото на стария Миладинов за замяна на гръцкия език в църквите и училищата с български – дело, което заплаща със страдания в не една турска тъмница из Македония. (Дали пък именно тази негова дейност не е истинската причина за омаловажаването на духовния му подвиг с, ще повтора, невярната теза за уж „колебливата“ му идентичност?) Тук бих искал да попитам двамата автори как ще тълкуват описаната от самия Пърличев сцена, когато, окован във вериги, пред църквата „Св. Климент“ го изпраща цялото охридско население, пред което майка му казва да бъде юнак, иначе напразно го е кърмила, а на предложението на каймакамина да се откаже от борбата си за българския език в училището и църквата в замяна на незабавното си освобождаване, поетът-апостол отвърща гордо и категорично: „Подобре смърт!“. Наистина много „колеблива“ е била българската му идентичност!... А когато Пърличев пише и публикува тези свои спомени, много охридчани са били все още живи и той не би си позволил да обнародва недостоверни сведения. Марагос ни уведомява, подчертавам, че през българската си идентичност той проявявал по-късно в родния си край и своята „панславистична“ такава (Марагос 2018: 14) и даже езикът му бил „общославянски“?!?... Сразеният на конкурса конкурент Орфанидис твърди горедолу същото (за панславизма), макар и за по-ранен период, а щом и двамата го казват, може и да е вярно, не се наемам за коментар. Няма да коментирам и твърдението, че

След победата си, завръщайки се в Османска Македония, той прегръща идеите на войнстващия по това време български национализъм (Марагос 2018: 13, още на първата страница в книгата!).

Но за разлика например от сръбския и някои други балкански национализми, българският патриотизъм никога не е бил „войнстващ“, а е бил винаги отбранителен. Няма да коментирам и вероятно случайно, но несъмнено оразличаващо, съпоставените от Марагос в едно и също изречение географски определения, като „Славофонска Македония“ и България, но ще припомня, че става дума за периода далеч преди Освобождението, значи ето сламка за намиране на началото на скопския македонизъм и сепаратизъм още по времето на Пърличев, ако не и по-рано. (Всъщност Р. Детрез го прави в своите „изследвания“!) Но това са неудобствата на линейното развитие на историята. Не само Пърличев, но и братя Миладинови, и Райко Жинзифов, и Йордан Хаджиконстантинов-Джинот, и Кирил Пейчинович и още десетки и десетки като тях апостоли на българското духовно Възраждане в оня край, плюс стотиците хиляди жертви и участници в Илинденско-Преображенското, в Кресненско-Разложкото, в Охридско-Дебърското и другите въстания, както и в Балканските войни за духовно и политическо пробуждане и освобождение от османското господство, очевидно не са знаели, че са „славофономакедонци“, заблуждавали са се, горките, че са българи и че езикът им е български... Жалко за толкова напразните жертви, дето са дали...

Научаваме по-нататък в изложението на Марагос и че български градове, като Търново, Варна, Пловдив, били центрове на гърцизма, разбирай и със сериозен брой гръцко население, понеже църковната власт е била фанариотска. Да, тя е била

насилствено наложена такава на целия Балкански полуостров още от падането му под османско владичество, докато през Възраждането балканските общества едно след друго не я сменят отново със своя. Но един владика с няколко попа, слуги и слугини плюс няколко търговци гърци или шепа гръкомани не са основание такива градове да бъдат наричани центрове на гърцизма. А специално разказът за Пловдив, „Станимака (Асеновград) и околните села“ (Μαραγκός 2018: 310) рискува да ни отведе към тресавището на тежкия балкански проблем със споровете за територии и населения, по отношение на който поне ние, които се занимаваме с културните балкански феномени, трябва да бъдем особено внимателни и да ги избягваме.

Още много би могло да се каже за книгите на двамата автори и за културно-историческите и социоантропологическите идеи, които очевидно споделят, но мисля, че най-точното определение на Пърличевата идентичност е направено все пак от Р. Детрез, цитирано и подкрепено в текста на Марагос, според което, тъй като Пърличев в края на живота си (след пенсионирането си от Солунската мъжка гимназия – К.Т.) се е завърнал завинаги пак в родния си Охрид, той „не се различава от човека от Средновековието, или от доетническия период“ (цит. по Μαραγκός 2018: 306-307). Не е за вярване! Пърличев, блестящият победител в Атинския конкурс, изключителният интелектуалец, наредил се благодарение на невероятния си поетически талант, макар и за кратко, на едно от най-високите места в литературния Олимп на тогавашна модерна европейска Гърция; същият Пърличев – вече като жертвоготовен апостол-страдалец на борбата за защита на народностната идентичност на македонските българи – е определен в сумарния си образ като неразличаващ се от човека на Средновековието, или от човека на доетническия период?!... Такъв научен бисер може да съчини само човек, робуващ на може би интересни и ефектни, но лишени от всякаква логика, тези, който си е повярвал, че може да изследва Българското възраждане в читалнята на някоя скопска библиотека. Дали в някоя такава читалня не се е оформил и неговият войнстващ (да използвам термина на Марагос) македонизъм, който той вече няколко десетилетия упорито и самоотвержено ни проповядва в своите писания под формата на студии, интервюта, книги, които, (забележете!), се издават в България и се приемат от някои отцеругатели като истина от последна инстанция? В тези негови писания упорито се говори в исторически и съвременен план за „македонска“ нация и „македонски“ език, при това с нескрита и убийствена ирония, с откровена подигравка към онези изостанали днес от модерни псевдонаучни теории за нациите българи, които упорито не желаят да приемат, че първите братовчеди оттатък границата на всеки трети гражданин на България не са българи! В тези писания на г-н Детрез се твърди, че българската историография била в същата степен „манипулативна“, както и „македонската“, защото още през XIX век в Македония имало българи с небългарско, а с „македонско“ самосъзнание. Къде ги намери той? И с какво българската историография е манипулативна? С това, че никой от тези всеки трети български гражданин, да не говорим за учените, никога няма да приеме, че дядо му или прадыдо му, гинал за свободата на Македония, не е бил българин и езикът му не е бил български? Да, след 1945 г. благодарение на усилията на Коминтерна под диктовката на Сталин и с решителното съдействие на Георги Димитров новосъздадената югославска република Македония получи нова държавна идентичност, различна от българската. Но държавната идентичност, както е добре известно и на въпросния автор, невинаги съвпада с националната и езиковата, той сам обича да посочва и своята Белгия като пример за това. Учудващо е, че Скопие още не го е наградил с подобаващи институционални отличия, България вече го е направила и може да се гордее с това.

Мисля, че и гръцките институции трябва да побързат да го направят, защото една негова книга, премиера на чието българско издание е била направена преди няколко години в Националната ни библиотека, благосклонно, обстойно и аргументирано ни открива голямата историческа истина, че в периода на османското си владичество всички на Балканите сме били ромеи. Ще повтора за тези, които ще си помислят, че не са прочели добре: ромеи! Дори някогашният гръцки национализъм, когато е измислил своята скромна Мегали идея, не е и подозирал, че в нейните граници могат да се включат не само клетите българи наоколо, но и всички останали балкански народи. За съжаление чак сега, с такова голямо закъснение, разбираме, че понеже преобладаващото балканско население е било християнско, а църквите им са били подчинени на Фенер, който пък е налагал най-често гръцкия език в църквата и училището, то всички ние на Балканите сме били, потърсено в низходящ ред, или отпред назад, гърци, византийци и римляни, сиреч ромеи. Само че преди да ни ошастливи с тази нелепост, г-н Детрез е трябвало да се консултира с В. Марагос, който със сигурност би му обяснил, че мъдрите и самокритични (защото само мъдрият може да е самокритичен) гърци – и от миналия и по-миналия, не само от сегашния век, използват това название пейоративно-самоиронично и когато кажат за някого, че е „ромйос“, влагат почти същото съдържание, което ние влагаме в думата „ганъвец“. Добродушно и прощаващо, но все пак и малко или много самокритично. Та моля господина, да не обижда любимата си вече няколковековна „македонска нация“, че се е състояла от ганъвци, нито българския народ, нито, още по-малко, гръцкия, нито който и да е друг балкански народ с не само невярното, но и пейоративно име ромеи-ганъвци. Да измисли нещо по-подходящо и по-вярно и без да се стеснява, направо да ни нарече всички, горе-долу по подобие на определението, което дава на Пърличев, „доетнически гърци“.

Бях се зарекъл да не се занимавам повече с научните открития на този неуморим пропагандатор на македонизма и на кощунствени антибългарски литературни, културни и в края на краищата политически идеи, но ще си позволя да го запitam още едно нещо. Обяснявайки Пърличевото „гръцко“ съзнание, той привлича покрай другите и съкрушителния аргумент, че в ученическите си години в Охрид той, видите ли, бил учил в гръцко училище и този негов „избор“ обусловил атинската му гръцка етническа ориентация (Марагос поне я нарича „колеблива“). Сиреч – ако е имал българско съзнание, щял ли е да избере гръцкото училище – задава справедлив въпрос изследователят. Господин Детрез, когато следващия път седнете в някоя скопска читалня да решавате въпросите на българската идентичност, проверете, моля, а и съобщете и на нас – незнаещите, за да научим, защо този несъзнателен младеж не е избрал да учи в тогавашната въобразена охридска френска, английска, немска, испанска, руска, еврейска или патагонска гимназия, а е избрал гръцкото училище? Досещаме се – очевидно, понеже по балканска ромейска линия, то му е допаднало най-много. Пък после – защо бил с гръцко съзнание в Атина. Е, как няма да бъде.

Но думата беше преди всичко за новата книга на Василис Марагос, с много от тезите на която, както стана ясно, имам сериозни несъгласия. Ще кажа нещо и за заглавието, което авторът е взел от едно изречение от писмо на Пърличев до Робев, което в превод гласи:

Само с това се гордея: че обичах родината си.

Коя обаче? От книгите и на двамата автори не става ясно: българската ли, гръцката ли, македонската ли, славофономакедонската ли, охридско-средновековната

доетническа ли? Всъщност ме интересува само мнението на Василис Марагос, защото го ценя високо като учен – нещо, което съм доказал с факта, че преведох с радост и ентузиазъм предишната му монография и вече почти цяло десетилетие я препоръчвам на студенти и специалисти (няколко екземпляра разнесох дори и по италиански университетски и други библиотеки). Твърдя и винаги ще твърдя, че тя е много солиден научен труд, затова ще му кажа, макар и с риск да загубя неговото старо приятелство (но верен на старата гръцка максима „Платон ми е приятел, но истината ми е по-голям приятел“), че възприемам в определен смисъл сегашното му произведение като обемна, „монографично“ написана подкрепяща (за съжаление) рецензия на част от наукоподобните тези на г-н Детрез.

Но този труд би могъл да донесе една изключително голяма полза, ако след него гръцката литературна история най-сетне потърси и намери местенце за Пърличев в гръцкия литературен канон, защото, пак ще припомня – той принадлежи на две литератури – на българската и на гръцката – и е жалко, че вече повече от век и половина гръцката литературна история се прави, че през нейните чертози не е преминал един блестящ, невероятен поетически талант, едно произведение с изключителни качества, с уникална поетика, съчетала в себе си художествената мощ на три типа поетическо мислене – омировското, епическото народнопесенно и рефлексите на личната поетическа визия, дълбоко психологически вярна и емоционално силно въздействаща. С тези свои качества именно „Сердарят“ спечелва безалтернативното решение на конкурсната комисия и необичайно високата оценка на нейния председател Александрос Рангавис, който казва, че в поемата „всеки стих звучи като чист бисер“, в официалното съобщение на Университета за резултата от конкурса го сравняват с Омир, в атинския печат излизат възторжени оценки...

Това би била огромна заслуга на книгата на Марагос, независимо от несъгласията, които можем да имаме с много от нейните тези. Вярвам освен това, че следващата монография на Василис ще бъде на равнището на първата, която ще го представи отново като талантлив изследовател на сложния, противоречив, но възвишен и така благодатен за общуване с него българо-гръцки, и въобще балкански духовен свят.

ЛИТЕРАТУРА

- Софроний Врачански 1966: *Софроний Врачански*. Житие и страдание. Дърворезбени графики: Иван Кожухаров. София: Български писател (Sofroniy Vrachanski 1966: *Sofroniy Vrachanski. Zhitie i stradanie*. Darvorezbeni grafiki: Ivan Kozhuharov. Sofia: Balgarski pisatel).
- Топалов 1982: *Топалов, К.* Григор Пърличев. Живот и дело. София: Български писател (Topalov 1982: *Topalov, K. Grigor Parlichev. Zhivot i delo*. Sofia: Balgarski pisatel).
- Kadach 1968: *Kadach, D.* Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862. – *Zeitschrift für Balkanologie*, 6.
- Kadach 1971/1972: *Kadach, D.* Die Polemik Orphanides – Prličev anlässlich des Athener Dichterwettbewerbs 1860. – *Zeitschrift für Balkanologie* 8.
- Μαραγκός 2009: *Μαραγκός, Β. Γ.* Παΐσιος Χιλανδαρινός και Σωφρόνιος Βράτσης. Από την Ορθόδοξη ιδεολογία στη διάπλαση της βουλγαρικής ταυτότητας. Αθήνα: ΙΝΕ/ΕΙΕ.

- Μαραγκός 2018: *Μαραγκός, Β. Γ.* Μόνον επι τούτω καύχωμαι: ότι την πατρίδα ηγάπησα. Ρομαντική φιλοπατρία και μεταμορφώσεις της „πατρίδας“ στον Γκριγκόρ Παρλίτσεφ (1830–1893). Αθήνα.
- Ταχιάος 2002: *Ταχιάος, Α.-ΑΙ.* Σωφρόνιου Επίσκοπου Βράτσας. Η ζωή και τα παθήματα. Μετάφραση – Σχόλια Ταχιαος, Αντώνιος-Αιμίλιος. Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών.

